

Hinbärabygget

Högt uppe på Hallandsås, knappt 2 km östsydost om Högaltedknall ligger torpet Hinbärabygget. Det är beläget i Våxtorps socken men ligger nära gränserna mot Hasslövs och Tossjö socknar. Torpet, som ännu är bebott (sommaren 1984), ligger i våra dagar på kronomark men sorterade i äldre dagar under Vallen.

För uppe har det funnits bebyggelse under ganska lång tid. Från början låg det ett torp ett stycke sydost om den nuvarande bebyggelsen. Även detta torp kallades Hinbärabygget. Bebyggelsens ålder kan knappast anges exakt, eftersom källor, som berättar om torpets tillkomst, saknas. Hinbärabygget anlades som ett s.k. säteritorp. Ungefär samtidigt bör gräntorpet Kockabygget liksom de båda säteritorpen i Hasslövs socken, Kerstinsbygget eller Kittabygget, som det kallades på ortens tungomål, och Kråmarebygget ha anlagts.

En viss ledning i fråga om datering av torpen ger ortnamnen. Forskarna anser, att namn, som slutar på bygget, kom på modet under 1500- och 1600-talen. Denna teori finner stöd i de faktiska förhållandena på platsen. Under den danska tiden transporterades mycket timmer och ved över Öresund. Danmark var ett skogfattigt land. De största skogsbestånden fanns öster om sundet. Skrevilt Hallandsås, som låg relativt nära Själland, blev betydelsefull för att tillfredsställa behovet av trävaror. Båstad, som blev stad under 1400-talet, allra senast 1472, fick säkerligen sina stadsprivilegier, för att det behövdes ett centrum för handeln med ved och virke. Handeln blomstrade under senare delen av 1500-talet. Köpenhamns slott byggdes om på 1560-talet, och det mesta virket hämtades naturligtvis från Hallandsås. Från åsen hämtades också ved till hospitalshusen och slotten i Köpenhamn och Helsingör. Säkerligen såldes också ved till borgerskapet i de själländska städerna.

Det är uppenbart, att skogarna på Hallandsås var en värdefull ekonomisk tillgång. Åsen hade ursprungligen tillhört kungen. Därav vittnar kung Valdemars jordabok, som skildrar förhållandena på 1230-talet. Genom bytsaffärer och kanske också i form av gåvor hade godsägarna i trakten lyckats skaffa sig äganderätt till åsens skogar. På 1500-talet var större delen av Hallandsås uppdelad mellan ågarna till Vallen, Dönestorp och Rösjöholm. Handeln med timmer och ved gav ett värdefullt tillskott till godsens förmodligen ganska svaga ekonomi.

Stora delar av Hallandsås var ren ödemark. I Våxtorps socken torde ingen bebyggelse ha funnits på åsen, och i Hasslöv fanns hemmanen Penebo, Kårvadskult och Årstadala samt byn Ekered, knappast någonting mer. För skogsavverkningen behövdes emellertid folk. Det var sannolikt för att få tillgång till skogsarbetare på nära håll, som godsägarna lät anlägga torpen på åsen. Att anlägga torp var för övrigt något, som på den tiden var förbehållet säteriägarna. Myndigheterna ogillade torpanläggningar, eftersom några skatter inte inflöt från torpen. Det finns gott om exempel på kungliga befallningar om att i synig anläggda torp skulle "utrivas". Adelsmännen hade emellertid sina privilegier, och till dessa hörde säteriägarnas rättighet att anlägga torp på sina marker. På så sätt uppstod säteritorpen som den äldsta gruppen av våra torp.

Avverkningen blev med tiden så stor, att skogen på åsen började ta slut. År 1631 anmäls, att skogen på åsen icke mera kan lämna det sedvanliga antalet lossved, och år 1637 meddelades, att det inte fanns mera skog att vänta från Hallandsås. Säteritorpen hade spelat ut sin roll som skogsarbetarbostäder.

Tillika var då de äldre till Vallen och Dönestorp, som lät anlägga torpen? Det måste svar kan interres. Man kan gissa, att de västra delarna av åsen varit avvecklad. På mitten av 1500-talet, då det tydligen var högkonjunktur på åsen, var förmodligen turen kommit till åsens nedersta delar. Vallen sålde sin del till den tiden (1530-1552) av Eke Bille och dennes söner Hartvig (1552-1573) och Jönsen (1573-1601).

De östra torp ägades Oluf Jensen Gør (1521-1557) och sonen Åke Olufsen (1557-1573). Under inneslades gårdar av Åke Olufsens hustru Bodil Axelsen (1573-1598).

Miss Edén

Man lägger märke till att arrendeavgiften utgick in natura i form av smör. Det kan synas som om denna bestämmelse skulle vara till gagn för torparen, som vanligtvis hade ont om kontanter. Bestämmelsen avsåg emellertid främst att gynna godsägaren. Det förekom inflation och penningvärdesförsämring även på 1600-talet. En penningssumma kom med tiden att sjunka i värde, men 2 lispund smör var 2 lispund smör, hur penningvärdet än ändrades. Godsägarna var därför angelägna om att landgillena skulle betalas i form av smör, kött, säd och liknande. Samma synpunkter hade de svenska myndigheterna i fråga om skatterna. Det var ytterst motvilligt, som man från statligt håll medgav folket att betala sin skatt i pengar. Man blev så småningom tvungen att medge att naturprodukterna finge betalas med pengar, men då införde man s.k. markavgifter, som gjorde att produkterna varje år värderades efter sitt marknadsvärde.

Jordrevningsprotokollet innehåller några äldre måttenheter. Landgillet fastställdes till 2 lispund smör. Ett lispund var 8,506 kg. De gamla vikterna var följande: 32 lod = 1 skålpund, 20 skålpund = 1 lispund, 20 lispund = 1 skeppund. Längre fram i tiden användes beteckningen ort för 0,01 skålpund.

Jorden uppmättes i tunnland och skäppland. Ursprungligen var ett tunnland ett jordstycke, som besåddes med en tunna utsäde. Ett skäppland besåddes med en skäppa. Beroende på vilket sädeslag som såddes och hur tjockt man sådde kunde ett tunnland och ett skäppland variera kraftigt i storlek. Som areaenhet användes med tiden geometriska tunnland och skäppland, och det är dessa enheter, som har använts i Jordrevningsprotokollet.

1 tunna (för torra varor) = 146,55 liter. 1 skäppa var $\frac{1}{6}$ av en tunna. Den rymde således 24,42 liter. Ett geometriskt tunnland var 56000 kvadratfot = 0,4936 ha. Ett skäppland var $\frac{1}{6}$ tunnland och utgjorde c:a 823 m².

Vid jordrevningen fick gårdens innehavare först beskriva sina ägor. Han gjorde naturligtvis en uppskattning efter det antal tunnlor utsäde, som han sådde. Därefter vidtog uppmätning av åkerjorden, då den uträknades i geometriska tunnland. Av protokollet verkar det som om Oluf Nilsson förnekade, att han innehade betesmark och surskog. Antagligen beror detta på att protokollet är slarvigt skrivet. Han skulle knappast ha vågat förneka så uppenbara fakta. Han har nog förklarat, att det fanns både betesmark och surskog, men intet vidare än 60 humlestänger. I fråga om humlestängerna mistog sig dock Oluf Nilsson. En närmare undersökning visade, att det fanns 154 stänger. Kanske gjorde Oluf här ett försök till falskdeklaration, och hoppades att humlestängerna inte skulle räknas. Han uppgav för övrigt även utsädesmängden i underkant, medan hans uppgifter om ångens avkastning översteg lantmätarens beräkning med ett lass hö.

Humleodling var av allt att döma något som Durell ivrade för. Han hade anställt en humleman på Dömostorp. Denne hade till uppgift att sköta godsens egna humleodlingar och trädgårdsanläggningar, men han skulle också utöva tillsyn över de humleodlingar som fanns på de gårdar och torp, som lydde under Dömostorp och Vallen. Att krydda ölet med humle var vanligt på kontinenten. Här i Norden synes man i vardagslag inte alls ha kryddat ölet, som säkerligen smakade tämligen illa. Vid festligare tillfällen smaksatte man ölet med honung och pors, för att den drickande skulle bli så mycket lustigare, som det står i en gammal skildring. Adelsmännen importerade öl från Tyskland. Detta kostade pengar, och både de svenska myndigheterna och de svenska adelsmännen menade, att humle med fördel kunde odlas i Sverige. På så sätt började en inhemsk humleodling växa fram under 1600-talet.

Jordrevningen innebar inte bara en uppmätning av åkerjorden utan även en bedömning av åkerjordens kvalitet. Hinbärsbygget hade drygt 2 tunnland åkerjord av sandmylla av någorlunda god beskaffenhet. Det fanns också drygt $\frac{1}{2}$ tunnland åkerjord av särare beskaffenhet med grusblandad jord. Ångsmarken var besvärad av mossor och ljung. Åker och ång måste hållas inhägnade, för att inte kreaturen skulle gå in och fördärva grödan. Gårdsgårdarna bestod ibland av träskogen

Oluf Nilsson

te dem med ett tjockt lager av ris. Materialet till inhägnaderna liksom det elebrand man behövde hämtades från den närbelägna surskogen.

Surskog är ett uttryck, som ofta förekommer i äldre lantmäterihandlingar. Innebördens är snarast lägre skog, bestående av lövträd och buskar. Barrskog och stormviken lövskog fanns knappast på Åsen på 1670-talet. Det omnämnades ofta på 1700-talet, att sydhälsningarna måste köpa byggnadsvirke från Småland, eftersom de egna träden aldrig uppnådde erforderliga dimensioner.

Det kan verka överdrivet för en torpare i Hinbärsbygget att hålla sig med ett par hästar. Kunde det inte räcka med en? Säkert har Oluf Nilsson behövt sina hästar för att klara sina dagsverken på Vallen. I dagsverken ingick en lång rad äckor, som skulle utföras. Då var det nödvändigt att ha ett par hästar. Det kunde också förekomma, att befallningsmannen kallade godsets underlydande att med hästar och redskap utföra arbete på godsets åkrar. Man får dock förmoda, att det i första hand var de som bodde nära godset, som kallades till sådana uppgifter. Däremot är det mera troligt, att Oluf Nilsson ålades att utföra skjutningar nedåt Skåne.

Antalet nötkreatur förefaller ganska stort. Smörtillverkningen var förmodligen en av hörnstenarna i torpets ekonomi. I årligt arrende erlade Oluf Nilsson 2 lispund, d.v.s. 17 kg, smör. Avkastningen från tre kor bör ha möjliggjort viss försäljning av smör. Däremot är det föga troligt att smör ingick i familjens egen dagliga kost.

Utöver de tre korna fanns det 5 ungdjur och 2 kalvar. Då den årliga böskörden inte utgjorde mer än 9 lass hö, faller det av sig själv, att det var omöjligt att vinterföda så många kreatur. De 5 ungdjuret var nog avsedda för slakt eller försäljning. Uppfödning av slaktdjur var förmodligen en annan viktig del av familjens ekonomi. Kanske slaktade man ett ungdjur för eget behov, medan de återstående såldes.

Till torpets djurbestand hörde också 12 getter. Geten kallades de fattiges ko. Getterna kunde ge både mjölk, kött och hudar. De gav därigenom ett värdefullt tillskott i hushållningen. Felet med getterna var att de förstörde den växande skogen, och myndigheterna utfärdade från tid till annan förbud mot gethållning. Man kan väl förutsätta, att Oluf Nilsson höll sina getter med godsägarens samtycke.

Däremot sknades får helt och hållet på torpet. Det innebar, att man knappast var självförsörjande i fråga om kläder. Även om förrådet av kläder var högst begränsat, måste man hålla kylan från kroppen, och det innebar kontantutgifter, som kassan knappast tålde. I många fall gick kläderna i arv. Många hade i sin ungdom tjänat dräng eller piga, och då utgick lönen ibland delvis i form av kläder. Dessa kläder var av god kvalitet och varade i hela livstiden och kunde i många fall även gå i arv. Vardagskläderna däremot måste då och då förnyas, men då fick man klara sig med sådant, som man inhandlade på auktion eller möjligen fick i gåva av herrskapet.

Att spinna, väva eller sticka sysslade man nog inte med i Hinbärsbygget. Durells maka, Magna Brigitta von Krakow, var holländska till börd, och sägs förmodligen, att hon därifrån hämtade stickningskonsten till Södra Halland. Hon såg, att godsets underhållande hade det svårt, och hon menade, att de kunde behöva någon extra inkomstkälla. Hon började därför lära dem att sticka. Hallandsbäringet blev med tiden välkänt över hela landet. Boråsknallar köpte upp de stickade varorna, som de sedan sålde över hela landet. Inkomsterna blev visserligen blygsamma, i början av sjuttonhundratalet betalades ett par strumpor med 6 öre, men då skulle man själv ha kardat och spunnit ullen. I Göinge kallades spinrocken svältekärre, och den gjorde säkerligen skäl för samma beteckning i Halland. Stickningen gav i alla fall ett litet tillskott till familjekonsumtionen, och det var välkommet, eftersom man ständigt balanserade kring existensminimum.

En enda gris höll man sig med på torpet. Den var säkert avsedd att slaktas, då den blev 3 år gammal. Man slaktade inte unga grisar på den tiden. Det kan synes märkligt, att man inte höll fler svin, eftersom det fanns bokskog i närheten och därmed gott ollonsbete. Ollonskogen var emellertid godsägarens, och ville man utnyttja den för sina svin, måste man betala en avgift. Detta har naturligtvis Oluf Nilsson inte ansett sig ha råd till, och därför blev det bara en enda gris.